

Justyna Łacny

Ocena rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw zgodnie z wymogami prawa Unii Europejskiej¹

Projektodawca zakłada, że przepisy projektu zmniejszą zbędny formalizm procesowy, wprowadzą ułatwienia dla uczestników postępowań karnych, zapobiegną obstrukcji procesowej stron oraz w szerszym zakresie będą chronić interes społeczny w takich postępowaniach. Projekt zawiera regulacje objęte zakresem trzech dyrektyw PE i Rady. Terminy wdrożenia dyrektyw upłynęły w minionych latach. W badanym zakresie postanowienia projektu nie wykraczają ponad standard minimalny określony we wskazanych dyrektywach. Wątpliwości budzi to, czy projekt w pełni realizuje gwarancyjne wymogi dyrektyw. Kwestie te powinny być przedmiotem dalszych analiz.

Słowa kluczowe: projekt ustawy, Kodeks postępowania karnego, Unia Europejska

Evaluation of the governmental Bill on Amending the Act – the Code of Criminal Procedure and Certain Other Acts, in the light of the requirements set out in the European Union law:

The draftsman of the bill assumes that provisions of the bill will reduce unnecessary procedural formalism, introduce facilitations for participants in criminal proceedings, prevent obstruction by parties of proceedings and, to a greater extent, protect the public interest in such proceedings. The bill includes regulations covered by the scope of three EP and Council directives. The deadlines for implementing the directives have passed in recent years. Provisions of the bill do not go beyond the minimum standard laid down in the directives in question. It is doubtful, whether the project fully meets the guarantee requirements of the directives. These issues should be further examined.

Keywords: bill, Code of Criminal Procedure, European Union

Doktor hab. nauk prawnych, prof. Politechniki Warszawskiej, Wydział Administracji i Nauk Społecznej, ekspert ds. legislacji BAS ■ justyna.lacny@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0001-7985-4882>

Cel i przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3251); dalej: projekt, natomiast jej celem – ocena projektu zgodnie z wymogami prawa Unii Europejskiej.

¹ *Opinia prawna na temat rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (druk 3251), ocenianego w świetle wymogów prawa Unii Europejskiej* sporządzona 9 kwietnia 2019 r. na zlecenie przewodniczącego Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach; BAS-WAPM 500/19.

Zakres regulacyjny projektu

Projektodawca wskazuje, że aby zapobiec narastającej tendencji przedłużania czasu prowadzenia postępowań karnych, wynikającej ze wzrastającej ilości spraw karnych wnoszonych do sądów powszechnych, należy podjąć działania legislacyjne zmierzające do usprawnienia reguł prowadzenia procesu karnego. Zakłada, że cel ten zostanie zrealizowany przez przyjęcie projektu.

Zasadniczym założeniem projektu jest stworzenie warunków umożliwiających szybsze załatwianie spraw w postępowaniach karnych, co ma zostać osiągnięte przez nowelizację następujących przepisów procesowych:

- ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2018, poz. 1987, ze zm.; dalej: k.p.k.,
- ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. 2018, poz. 652.

Projektodawca zakłada, że przepisy projektu zmniejszą zbędny formalizm procesowy, wprowadzą ułatwienia dla uczestników postępowań karnych związane z uczestnictwem w tego rodzaju procedurach, zapobiegną obstrukcji procesowej stron oraz w szerszym zakresie ochronią interes społeczny w takich postępowaniach². Do najistotniejszych zagadnień nowelizowanych mocą projektu zalicza się:

- **OGÓLNE USPRAWNIENIE POSTĘPOWANIA KARNEGO**, zmierzające do stworzenia warunków do sprawniejszego załatwiania spraw w postępowaniu sądowym. Ułatwienia wprowadzane są przy założeniu, że nie mogą one prowadzić do obniżenia standardów gwarancji procesowych stron oraz zasady rzetelnego procesu. Główną zmianą wprowadzaną w tym obszarze jest ograniczenie zasady bezpośredniości na rozprawie głównej, w takim stopniu, który nie będzie negatywnie wpływał na prawidłowość ustaleń faktycznych.
- **OGRANICZENIE OBSTRUKCJI PROCESOWEJ I ZAPOBIEGANIE ZBĘDNEMU POWTA-RZANIU CZYNNOŚCI DOWODOWYCH**, które mają zapewnić prawidłowy, terminowy i niezakłócony bieg postępowania karnego. Na szczególną uwagę zasługuje w tym zakresie kwestia przyjęcia regulacji zakładających możliwość unikania konieczności ponownego wzywania świadka do sądu w sytuacji, gdy świadek stanął się, a po stronie sądu zaistniały przeszkody do przeprowadzenia czynności dowodowej. Proponuje się, aby w razie zaistnienia obiektywnej przeszkody do rozpoznania sprawy, w postaci usprawiedliwionej nieobecności strony, sąd mógł przeprowadzić, w niezbędnym zakresie dowody, nie byłby zaś uprawniony do dokonywania innych czynności procesowych.
- **WPROWADZENIE UJEDNOLICONYCH FORMULARZY UZASADNIEN WYROKÓW SĄ-DÓW PIERWSZEJ I DRUGIEJ INSTANCJI** ma zmniejszyć zbędny formalizm w pro-

² Zob. s. 3 oceny skutków regulacji projektu.

wadzeniu postępowań karnych oraz pozwolić na zawieranie w formularzach wszelkich wymaganych przepisami proceduralnymi treści, które są niezbędne dla wyjaśnienia powodów wydania danego wyroku, określenia środka zaskarżenia i oceny tego wyroku przez sąd odwoławczy.

- **PRZYSPIESZENIE PROWADZENIA POSTĘPOWAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH, W KTÓRYCH WYSTĘPUJE WIELU POKRZYWDZONYCH.** Przepisy projektu znoszą stosowany obecnie wymóg przesłuchania w charakterze świadka wszystkich ujawnionych pokrzywdzonych, niezależnie od znaczenia ich zeznań dla ustaleń faktycznych (art. 325h k.p.k.). Praktyka stosowania tych przepisów wskazuje, że uwzględniając dowodową perspektywę dokonania prawidłowych ustaleń faktycznych, przesłuchanie pokrzywdzonych w charakterze świadków jest zbędne. W przepisach projektu przewidziano również możliwość odstąpienia od przesłuchania pokrzywdzonego, którego zeznania nie miałyby istotnego znaczenia dla dokonania ustaleń faktycznych. Zakłada się, że korzystanie z tej możliwości nie spowoduje ograniczenia praw pokrzywdzonych jako stron postępowania przygotowawczego.
- **WZMOCNIENIE POZYCJI POKRZYWDZONEGO W PROCESIE KARNYM** powinno nastąpić przez wyposażenie go w instrumenty pozwalające mu w szerszym zakresie oddziaływać na przebieg postępowania. W tym celu przepisy projektu przedłużają termin, do którego pokrzywdzony w sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek może cofnąć wniosek o wszczęcie postępowania. Pokrzywdzony będzie uprawniony cofnąć wniosek do czasu zamknięcia przewodu sądowego. W celu zredukowania dyskomfortu psychicznego małoletnich pokrzywdzonych, przepisy projektu ustalają termin do ich przesłuchania w szczególności ciężkich przestępstwach.
- **PRZEPISY PROJEKTU DOTYCZĄCE DORĘCZEŃ MAJĄ UŁATWIĆ I PRZYSPIESZYĆ PROWADZENIE POSTĘPOWAŃ KARNYCH.** W myśl projektu osoby niepełnosprawne i obłożnie chore będą mogły upoważnić dowolnie wybraną osobę do odbioru pism na poczcie. Wszyscy uczestnicy postępowania będą mogli wskazywać skrytki pocztowe do skutecznego doręczania pism. Będą również zobowiązani do wskazywania swoich adresów poczty elektronicznej, co ułatwi ma doręczanie tą drogą pism i zawiadomień.
- Projekt przewiduje **USTANOWIENIE ORGANU ODPOWIEDZIALNEGO ZA DBAŁOŚĆ O INTERESY MAJĄTKOWE SKARBU PAŃSTWA** w postępowaniach odszkodowawczych za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie.

Przepisy UE uwzględniane w toku oceny projektu

Przedmiot opinii uzasadnia ocenę projektu na podstawie następujących aktów prawnych UE:

- dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW

(Dz.Urz. UE L 315 z 14 listopada 2012 r., s. 57; dalej: dyrektywa 2012/29/UE). Termin wdrożenia tej dyrektywy upłynął 16 listopada 2015 r.,

- dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294 z 6 listopada 2013 r., s. 1; dalej: dyrektywa 2013/48/UE). Termin wdrożenia tej dyrektywy upłynął 27 listopada 2016 r.,

- dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 65 z 11 marca 2016 r., s. 1; dalej: dyrektywa 2016/343/UE). Termin wdrożenia tej dyrektywy upłynął 1 kwietnia 2018 r.

Prawo dostępu do adwokata w postępowaniu karnym (dyrektywa 2013/48/UE)

Zakres regulacji dyrektywy 2013/48/UE

Dyrektywa 2013/48/UE ustanawia normy minimalne dotyczące prawa dostępu do adwokata, prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności oraz prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi o pozbawieniu wolności i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności. Prawa te dyrektywa przyznaje podejrzany i oskarżony w postępowaniu karnym, osobom podlegającym nakazowi w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz osobom innym niż podejrzani lub oskarżeni, które w toku przesłuchania przez policję lub inny organ ścigania stały się podejrzane lub oskarżone; dalej: osoby (art. 1 i 2 dyrektywy 2013/48/UE).

Regulowana w projekcie materia uzasadnia bliższe przedstawienie sposobu uregulowania w dyrektywie 2013/48/UE prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym. W myśl dyrektywy państwa członkowskie są zobowiązane zapewnić, aby podejrzani i oskarżeni mieli prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby mogli rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Podejrzani lub oskarżeni mają prawo dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki. W każdym wypadku osoby te mają dostęp do adwokata, począwszy od: ich przesłuchania przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy; prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych; pozbawienia wolności lub wezwania do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych, zanim stawią się przed tym sądem, w zależności od tego, która z tych czynności została przeprowadzona najwcześniej.

Prawo dostępu do adwokata obejmuje następujące uprawnienia przysługujące podmiotom objętym zakresem dyrektywy 2013/48/UE: prawo do spotykania się na osobności i porozumiewania się z reprezentującym ich adwokatem, także przed przesłuchaniem przez policję, inny organ ścigania lub organ sądowy; prawo do obecności i skutecznego udziału adwokata w czasie ich przesłuchiwania; prawo do obecności adwokata podczas okazania w celu rozpoznania, konfrontacji i eksperymentu procesowego polegającego na odtworzeniu przebiegu przestępstwa w przypadku, gdy czynności te są przewidziane w prawie krajowym i jeżeli dla danej czynności jest wymagana lub dozwolona obecność podejrzanego lub oskarżonego.

Zgodnie z dyrektywą 2013/48/UE, w wyjątkowych okolicznościach, na etapie postępowania przygotowawczego, państwa członkowskie mogą zastosować czasowe odstępstwo od stosowania wyżej wskazanych praw w zakresie, w jakim jest to uzasadnione pilną potrzebą zapobieżenia poważnym negatywnym konsekwencjom dla życia, wolności lub nietykalności cielesnej jakiejś osoby albo w przypadku konieczności podjęcia przez organy ścigania natychmiastowego działania w celu niedopuszczenia do narażenia postępowania karnego na znaczny uszczerbek.

Analiza projektu pod kątem wymogów dyrektywy 2013/48/UE prowadzi do uwag, które sformułowano poniżej.

Prawo świadka do adwokata w przypadku składania w toku przesłuchania informacji samooskarżających

Z art. 2 ust. 3 dyrektywy 2013/48/UE wynika, że przyznawane na jej podstawie prawo do obrony przysługuje osobom innym niż podejrzani lub oskarżeni, które w toku przesłuchania przez policję lub inny organ ścigania stały się podejrzanymi lub oskarżonymi. Oznacza to, że prawo to przysługuje świadkom, którzy w toku składania zeznań zaczynają dostarczać informacje samooskarżające. Potwierdza to motyw 21 preambuły dyrektywy 2013/48/UE, zgodnie z którym, w przypadku gdy osoba inna niż podejrzany lub oskarżony, na przykład świadek, staje się podejrzanym lub oskarżonym, osoba ta powinna być chroniona przed samooskarżeniem i ma prawo do nieskładania wyjaśnień, co potwierdza orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W takim wypadku przesłuchanie takiej osoby należy natychmiast zawiesić, chyba że będzie ona poinformowana, że została podejrzanym lub oskarżonym i będzie miała możliwość skorzystania z praw przysługujących analizowaną dyrektywą. Oznacza to, że świadkowi, który w toku przesłuchania przez organy ścigania zaczął dostarczać samooskarżające informacje, dyrektywa 2013/48/UE gwarantuje prawo do adwokata. W projekcie prawo takie nie zostało przewidziane, co prowadzi do wątpliwości dotyczących pełnego wdrożenia dyrektywy.

Prawo osoby podejrzanego do adwokata w toku prowadzenia oględzin i badań

Dyrektywa 2013/48/UE przyznaje osobom podejrzanym w postępowaniu karnym prawo do adwokata (art. 1 dyrektywy 2013/48/UE). Na tym tle niejasne jest, czy według przepisów Kodeksu postępowania karnego (art. 74 § 3) prawo to przysługuje osobom podejrzanym, które w myśl tych przepisów można poddać oględzinom zewnętrznym ciała i innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała, od których można pobrać odciski, które można fotografować, okazywać w celach rozpoznania innym osobom, a także od których można pobrać krew, włosy, wymaz ze śluzówki policzków lub inne wydzieliny organizmu. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że przepisy Kodeksu postępowania karnego określające zakres czynności, które mogą zostać podejmowane wobec osób podejrzanego, precyzują obowiązek biernego poddania się tym badaniom i zabiegom tam wymienionym. Przeprowadzenie tych czynności nie wymaga ich zgody, a w krańcowych wypadkach dopuszczalne jest stosowanie wobec tych osób przymusu bezpośredniego. Wskazuje się, że katalog tego rodzaju badań i zabiegów nie ma charakteru zamkniętego. Dopuszczalne są również inne niż wymienione tam badania i zabiegi, o ile nie naruszają integralności ciała. Możliwe jest więc np. pobranie od osoby podejrzanego próbki jego zapachu, podanie go badaniu rentgenowskiemu i ultrasonograficznemu³.

Projekt nie zawiera przepisów przyznających osobom podejrzanym w postępowaniu karnym prawa do adwokata, z którego mogliby korzystać w toku przeprowadzania wyżej wskazanych czynności.

Prawo podejrzanego do skorzystania z konsultacji z adwokatem przed pierwszym przesłuchaniem w sprawie

Pojawia się również wątpliwość dotycząca prawidłowego wdrożenia przez projekt ustalonych w dyrektywie 2013/48/UE reguł dotyczących korzystania przez podejrzanego z konsultacji z obrońcą przed pierwszym przesłuchaniem.

Przepisy dyrektywy 2013/48/UE zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki. Mają oni dostęp do adwokata poczynawszy od najwcześniejszego spośród następujących terminów: przed przesłuchaniem przez policję, organ ścigania lub organ sądowy; w momencie prowadzenia czynności dochodzeniowych lub dowodowych przez organ ścigania lub inny właściwy organ; niezwłocznie po pozbawieniu wolności, a także przed wezwaniem do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych, zanim stawią się przed tym sądem (art. 3 ust. 2 dyrektywy 2013/48/UE).

³ K. Girdwoyń, *Dopuszczalność użycia przymusu karnoprocesowego w stosunku do oskarżonego i pokrzywdzonego w celu realizacji obowiązków poddania się oględzinom ciała i badaniom lekarskim [w:] Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman*, Warszawa 2005, s. 546.

W związku z tym należy odczytywać przepisy Kodeksu postępowania karnego (art. 313 k.p.k.), w myśl których, jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je niezwłocznie podejrzanemu i przesłuchuje się go, chyba że ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju. Podejrzany może żądać podania mu ustnie podstaw zarzutów do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa. Może również żądać sporządzenia uzasadnienia na piśmie, o czym należy go pouczyć. Przepisy te nie ustalają jednak możliwości przeprowadzenia przez osobę podejrzaną konsultacji z obroną przed pierwszym przesłuchaniem przez policję, organ ścigania lub organ sądowy, co przewiduje dyrektywa 2013/48/UE. Polskie przepisy ustalają jedynie możliwość przesłuchania podejrzanego, na jego żądanie, z udziałem ustanowionego obrońcy (art. 301 k.p.k.), co nie przesądza jednak o możliwości przeprowadzenia konsultacji z adwokatem przed jego przesłuchaniem. Projekt nie zawiera przepisów odnoszących się do tej kwestii.

Brak wysłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka w postępowaniu przygotowawczym (dyrektywa 2012/29/UE)

Dyrektywa 2012/29/UE ustanawia minimalne standardy przysługujące ofiarom przestępstw, bez względu na ich narodowość i status pobytowy. Ma zapewnić, aby ofiary przestępstw otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz aby mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym. Państwa członkowskie zobowiązane są zapewnić, aby ofiary przestępstw były traktowane z szacunkiem, w sposób taktowny, zindywidualizowany, profesjonalny i niedyskryminacyjny we wszelkich kontaktach ze służbami wsparcia ofiar lub służbami świadczącymi usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej i właściwymi organami działającymi w ramach postępowania karnego. Prawa określone w dyrektywie 2012/29/UE stosuje się do ofiar przestępstw w sposób niedyskryminacyjny, również niezależnie od ich prawa do pobytu. Na mocy tej dyrektywy, niezwłocznie po popełnieniu przestępstwa, ofiary przestępstw mają prawo do: udziału w posiedzeniach sądowych; odwołania od decyzji sądu o odmowie ścigania; zwrotu kosztów oraz otrzymania pomocy prawnej. Państwa członkowskie zobowiązane są podjąć odpowiednie środki, aby pomóc ofiarom przestępstw w rozumieniu i byciu rozumianym od momentu pierwszego kontaktu z właściwym organem i podczas dalszych niezbędnych kontaktów z nimi w trakcie postępowania karnego, również w przypadku udzielania informacji przez te organy.

Z punktu widzenia projektu na uwagę zasługują przepisy dyrektywy 2012/29/UE ustalające prawo do bycia wysłuchanym przysługujące ofiarom przestępstw (art. 10 dyrektywy 2012/29/UE). Dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia ofiarom przestępstw możliwości bycia wysłuchanymi podczas postępowania karnego i możliwości przedstawiania dowodów.

Gdy przesłuchiwane ma być dziecko będące ofiarą, uwzględnia się odpowiednio jego wiek i dojrzałość. Zasady proceduralne zapewniania ofiarom przestępstw możliwości bycia wysłuchanym podczas postępowania karnego i możliwości zgłaszania dowodów określa prawo krajowe.

Z punktu widzenia tych wymogów należy ocenić przepisy wprowadzane mocą projektu do Kodeksu postępowania karnego (art. 315a k.p.k.). Przewidują one, że od przesłuchania w charakterze świadka można odstąpić, jeżeli czynność ta nie jest niezbędna dla dokonania ustaleń faktycznych. Pokrzywdzony, który nie był przesłuchany w charakterze świadka, powinien zostać przesłuchany w tym charakterze, jeżeli tego zażąda, chyba że uwzględnienie żądania prowadziłoby do przewlekłości postępowania. W porównaniu z dyrektywą 2012/29/UE projekt wprowadza możliwość odstąpienia od przesłuchania świadka, co prowadzi do pytania, czy w tym zakresie projekt prawidłowo wdraża dyrektywę.

Podsumowanie

Wnioski wynikające z oceny rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3251) zgodnie z wymogami prawa Unii Europejskiej zostały przedstawione poniżej.

- Rządowy projekt ustawy zawiera przepisy objęte zakresem: dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE, dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343.
- Terminy wdrożenia tych dyrektyw upłynęły: 16 listopada 2015 r. (w przypadku dyrektywy 2012/29/UE), 27 listopada 2016 r. (w przypadku dyrektywy 2013/48/UE) i 1 kwietnia 2018 r. (w przypadku dyrektywy 2016/343/UE).
- Projekt nie jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej w rozumieniu art. 95a regulaminu Sejmu (M.P. 2012, poz. 32).
- W badanym zakresie postanowienia projektu nie wykraczają ponad standard minimalny określony we wskazanych dyrektywach. Wątpliwości budzi, czy – w zakresie wskazanym w opinii – projekt w pełni realizuje gwarancyjne wymogi dyrektyw. Kwestie te powinny być przedmiotem dalszych analiz w toku prac legislacyjnych nad projektem.

Bibliografia

Girdwoyń K., *Dopuszczalność użycia przymusu karnoprosesowego w stosunku do oskarżonego i pokrzywdzonego w celu realizacji obowiązków poddania się oględzinom ciała i badaniom lekarskim [w:] Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman*, Warszawa 2005.